

(Преузето са сајта Београдске берзе)

Из недеље у недељу гледамо како се глобална економија сужава брже него што су предвидели и најпесимистичнији аналитичари. Пролазимо, то је сада јасно, кроз једну необичну рецесију на путу ка глобалној депресији, која би могла да траје много година.

Криза у основи: претерана акумулација

Класична економија одавно је престала да буде од било какве помоћи у разумевању кризе. С друге стране, неконвенционална економија пружа нам необично јасне увиде у узроке и динамику текуће кризе. С тачке гледишта прогресивне економије, присуствујемо интензивирању једне од кључних криза или „противречности“ глобалног капитализма: кризе хипер-продукције, која је позната и као претерана акумулација или прекомерни капацитет. То је тенденција капитализма да повећава, у контексту снажне конкуренције међу самим капиталистима, огромне производне капацитете који прерастају потрошачке капацитете становништа због неједнаких прихода који им ограничавају куповну моћ. Резултат је смањење профитабилности, које доводи до економског успоравања.

Да бисмо разумели тренутни слом, морамо се вратити у такозвано Златно доба савременог капитализма, период од 1945-1975. То је био период убрзаног раста како у најразвијенијим тако и у економијама у развоју, а тај раст делимично је био подстакнут великом реконструкцијом Европе и Далеког истока након разарања Другог светског рата, а делимично новим социо-економским програмима и инструментима заснованим на историјском класном компромису између Капитала и Рада који је институционализован под новом кејнзијанском државом.

Али овај период великог раста завршио се средином седамдесетих, када је најразвијеније економије захватила стагфлација, што значи упоредо постојање ниске

стопе раста и високе стопе инфлације, до чега, према неокласичној економији, није требало да дође.

Стагфлација је, међутим, била само симптом једног дубљег узрока: реконструкције Немачке и Јапана, а убрзана индустријализација привреде Бразила, Тајвана и Јужне Кореје допринела је повећању нових производних капацитета и ојачала глобалну конкуренцију, док је неједнакост у приходима у самим земљама као и између земаља ограничила раст куповне моћи и тражње, утичући на пад профитабилности. То је додатно погоршао велики скок цене нафте током седамдесетих.

Најболнији израз кризе хипер-продукције била је глобална рецесија почетком 1980-их, као најозбиљнија криза која ће захватити међународну економију од Велике депресије, односно, пре садашње кризе.

Капитализам је проблем хипер-производње покушао да реши на три начина: реструктурирањем неолиберализма, глобализацијом и финансијализацијом.

ИЗЛАЗ # 1: Реструктурирање неолиберализма

Реструктурирање неолиберализма попримило је форму реганизма и тачеризма на Северу и структуралног прилагођавања на Југу. Циљ је био да се повећа акумулирање капитала, што је требало учинити на следеће начине: 1) уклањањем државних ограничења у погледу раста, коришћења и токова капитала и богатства; и 2) прерасподелом прихода са ниже и средње класе на богату према теорији да ће богати тако бити мотивисани да инвестирају и оживе економски раст.

Проблем са овом формулом је то што прерасподелом прихода на богате уништавате приходе ниже и средње класе, чиме ограничавате тражњу, а богате нужно не подстиче да више улажу у производњу. У ствари, могло би бити много профитабилније улагати у спекулативне послове.

Заправо, реструктурирање неолиберализма, које је током осамдесетих и деведесетих

било опште прихваћено на Северу и Југу, дало је слабе резултате у погледу раста: просечни глобални раст привреде износио је 1,1% током 1990-их, а 1,4% током 1980-их, у поређењу са 3,5% током 1960-их и 2,4% током 1970-их, у периоду политике државног интервенционизма. Реструктурирање неолиберализма није могло да реши проблем стагнације.

ИЗЛАЗ # 2: Глобализација

Други начин на који је глобални капитал покушао да се супротстави стагнацији било је „ширење акумулације“ или глобализација, или убрзана интеграција полу-капиталистичких, не-капиталистичких или пред-капиталистичких делова света у глобалну тржишну економију. Роза Луксембург, чувени немачки радикални економиста, увидела је то још давно, у свом класичном делу „Акумулација капитала“, као нужан корак у подизању профитне стопе у најразвијенијим економијама.

Како? Приступом јефтиној радној снази, освајањем нових, иако ограничених, тржишта, као и нових извора јефтиних пољопривредних производа и сировина, и отварањем нових подручја за улагање у инфраструктуру. Интеграција се постиже преко либерализације трговине, уклањањем баријера кретању глобалног капитала и уклањањем баријера страним улагањима.

Кина је, наравно, напознатији пример не-капиталистичког дела света који је интегрисан у глобалну капиталистичку економију током претходних 25 година.

До средине прве деценије 21. века, око 40-50% профита америчких компанија потицало је од послова и продаја у иностранству, нарочито у Кини.

Проблем са овим начином изласка из стагнације је у томе што он погоршава проблем хипер-производње јер доприноси повећању производних капацитета. Током последњих 25 година, огроман допринос повећању производних капацитета дала је Кина, што је за последицу имало пад цена и профита. Не изненађује стога што је, око 1997, профит америчких компанија престао да расте. Према једном прорачуну, профитна стопа 500 најуспешнијих америчких компанија са листе часописа *Фортуна* пала је са 7,15 у периоду 1960-69, на 5,30 у периоду 1980-90, а затим на 2,29 у периоду 1990-99, и 1,32 у периоду

2000-2002. До краја деведесетих, са вишком капацитета у скоро свим индустријама, јаз између производног капацитета и продаје био је највећи од Велике депресије.

ИЗЛАЗ # 3: Финансијализација □

С обзиром на ограничене ефекте сузбијања негативног утицаја хипер-производње помоћу реструктурирања неолиберализма и глобализације, трећи излаз – финансијализација – био је од суштинске важности за одржавање и повећавање профитабилности.

Пошто је улагање у индустрију и пољопривреду донело мали профит због прекомерног капацитета, велике количине вишка новца циркулисале су или су биле инвестиране и реинвестиране у финансијски сектор.

Резултат је било све веће разилажење хиперактивне финансијске економије и стагнантне реалне економије. Како је приметио један од извршних директора на страницама *Financial Times*-а, „последњих година, дошло је до све већег јаза између реалне и финансијске економије. Реална економија је расла ... али ни приближно расту финансијске економије – све док се није урушила.“ Оно што нам овај стручњак не каже јесте да јаз између реалне и финансијске економије није случајан – да је до бума финансијске економије дошло управо због компензовања стагнације као последице хипер-производње реалне економије.

Један показатељ супер-профитабилности финансијског сектора је профит, који је у америчком производном сектору износио један одсто америчког бруто домаћег производа (БДП), док је у финансијском сектору достигао два одсто. Други показатељ је чињеница да финансијски сектор покрива 40 одсто укупног профита америчких финансијских и нефинансијских компанија иако је одговоран за само пет одсто америчког бруто домаћег производа (а и то је, врло вероватно, претерана процена).

Проблем са улагањем у финансијске послове је у томе што се такво улагање своди на извлачење вредности из већ створене вредности. Оно, додуше, може да створи профит, али оно не ствара нову вредност; само индустрија, пољопривреда, трговина и услуге стварају нову вредност. Због тога што профит није базиран на створеној вредности,

Једна неконвенционална анализа глобалног колапса

Пише: Валден Бело
уторак, 12 мај 2009 16:58

улагања су постала волатилна, а цене акција, обвезница и других облика инвестирања радикално могу да одступе од њихове реалне вредности. На пример, акције Интернет компанија могу да наставе да расту до неслућених висина, подстакнуте углавном спиралном надоградњом финансијске вредности.

Тако профити зависе од коришћења предности растућих цена финансијских инструмената које одступају од вредности роба, а које се затим продају пре него што им стварност наметне „корекцију“, што ће рећи, повратак на реалну вредност. Радикални раст цене неке активе који далеко премашује реалну вредност назива се формирањем мехура.

Пошто профитабилност сада зависи од успеха у спекулацијама, не изненађује то што се финансијски сектор креће од једног до другог мехура, или од једне до друге спекулативне грознице.

Подстицан спекулативном грозницом, капитализам заснован на финансијама доживео је око 100 финансијских криза од када су тржишта капитала дерегулисана и либерализована 1980-их, а најозбиљнија криза пре ове садашње је Азијска финансијска криза из 1997.

Динамика урушавања хипотекарних кредита

Тренутни колапс Вол Стрита вуче корене из Технолошког мехура касних 1990-их, када су се цене акција новооснованих интернет компанија винуле у небо, да би се затим стрпоштале, резултирајући губитком од 7 билиона долара вредне активе и рецесијом током 2001-2002.

Лабилна монетарна политика Федералних резерви под Аланом Гринспеном подстакла је Технолошки мехур, а када је дошло до пада, Гринспен је у јуну 2003, у покушају да спречи дуготрајну рецесију, смањио базну стопу на најнижи ниво у периоду од 45 година од 1,0 одсто и задржао је на том нивоу више од годину дана. Ефекат је било прављење још једног мехура, овога пута стамбеног.

Пише: Валден Бело
уторак, 12 мај 2009 16:58

Још 2002. године прогресивна економија упозоравала је на могућност мехура на тржишту некретнина. Међутим, чак и 2005, тадашњи председник Савета економских саветника, а данас председник Управног одбора Федералних резерви, Бен Бернанке приписао је пораст цена некретнина у Америци „снажним економским фундаментима“ уместо спекулативним пословима. Зар је онда чудно што је био потпуно затечен избијањем кризе хипотекарних кредита у лето 2007?

Криза на тржишту хипотекарних кредита не спада у случај понуде која премашује потражњу. „Потражња“ је у великој мери била исфабрикована спекулативном грозницом грађевинских предузетника и инвеститора који су желели да извуку огромне профите на основу доступности страног новца – углавном азијског и кинеског порекла – који је током последње деценије преплавио САД. Скупи стамбени кредити агресивно су продавани милионима оних који иначе не би могли да их приуште, уз „примамљиве“ каматне стопе које би касније биле промењене како би се увећао приход од нових кућевласника.

Како су проблематични стамбени кредити постали тако озбиљан проблем? Разлог је тај што је ова имовина била „секјуритизована“ – тј. конвертована у специјалну робу названу „колатерализоване дужничке облигације (CDO), која је омогућила спекулисање на бази могућности да кредит неће бити отплаћен. Затим су креатори кредита продавали ове инструменте различитим посредницима који су потценили ризик, како би их се што пре ослободили и пребацили у друге банке и стране финансијске институције.

Идеја је била да се што пре прода, узме новац унапред и направи чист профит, а ризик протури неком од наивчина – стотинама хиљада институција и индивидуалним инвеститорима који су купили хартије подржане залогом. То се звало „ширењем ризика“, и заправо се сматрало добрим јер је олакшавало билансе финансијских институција, омогућавајући им да се упусте у друге кредитне активности.

Када су подигнуте каматне стопе другоразредних кредита, кредита са променљивом каматом и других стамбених кредита, игри је дошао крај. Постоји око четири милиона „лоших“ кредита који ће највероватније остати неотплаћени током следеће две године, и пет милиона других стамбених и осталих „флексибилних кредита“, кројених да улове и најскептичнијег потенцијалног кућевласника, који ће такође остати неотплаћени током наредних неколико година. Али хартије чија је вредност достигла читавих 2 билиона долара већ су биле убачене, попут вируса, у глобални финансијски систем. Гигантски крвоток глобалног капитализма био је смртно заражен. А, као и са кугом, ми не знамо ко је и колико њих је фатално заражено све док сами не посрну, јер је читав финансијски систем постао крајње нетранспарентан због недостатка регулативе.

Што се тиче компанија Lehman Brothers, Merrill Lynch, Fannie Mae, Freddie Mac, Bear Stearns, Bank of America и Citigroup, губици представљени овим токсичним хартијама напосто су премашили њихове резерве. Отада су се исландске банке и велики број европских финансијских институција прикључиле списку жртава. Неке су, као Lehman Brothers, биле пуштене да умру, али већина се одржава у животу обилатим убризгавањем новца пореских обвезника, јер владе желе да банке наставе са кредитирањем како би одржале реалну економију.

Колапс реалне економије

Али, уместо да обављају свој примарни задатак кредитирања не би ли олакшале производњу, банке се држе своје готовине или откупљују конкуренте ради јачања своје финансијске базе. Не изненађује што је, са кључањем крвотока глобалног капитализма, било само питање времена када ће реална економија почети да пада. Икона малопродаје, компанија Woolworth, пропала је у Великој Британији, америчка аутомобилска индустрија прима хитну помоћ, а чак и моћна Тојота претрпела је до сада невиђени пад профита. Са падом америчке тражње, Кина и Далеки исток гледају како њихова роба труне на доковима, што води до још већег пада њихових привреда и масовних отпуштања.

Глобализација је омогућила да економије које заједно расту заједно и пропадају, нечувеном брзином, у слому чији се крај не назире.

Валден Бело (Walden Bello) је члан Транснационалног института и професор на Универзитету на Филипинима, Дилиман; Пуна верзија текста објављена је у Philippine Daily Inquirer, а скраћену је објавио BBC.

(Превод с енглеског: Весна Тодоровић)